

Nacsinák Gergely András

MAKULÁTLAN SZÉPSÉG

2020-04-28 | ESSZÉ

Nem kockázatos dolog-e olyasmit keresni, ami nincs?

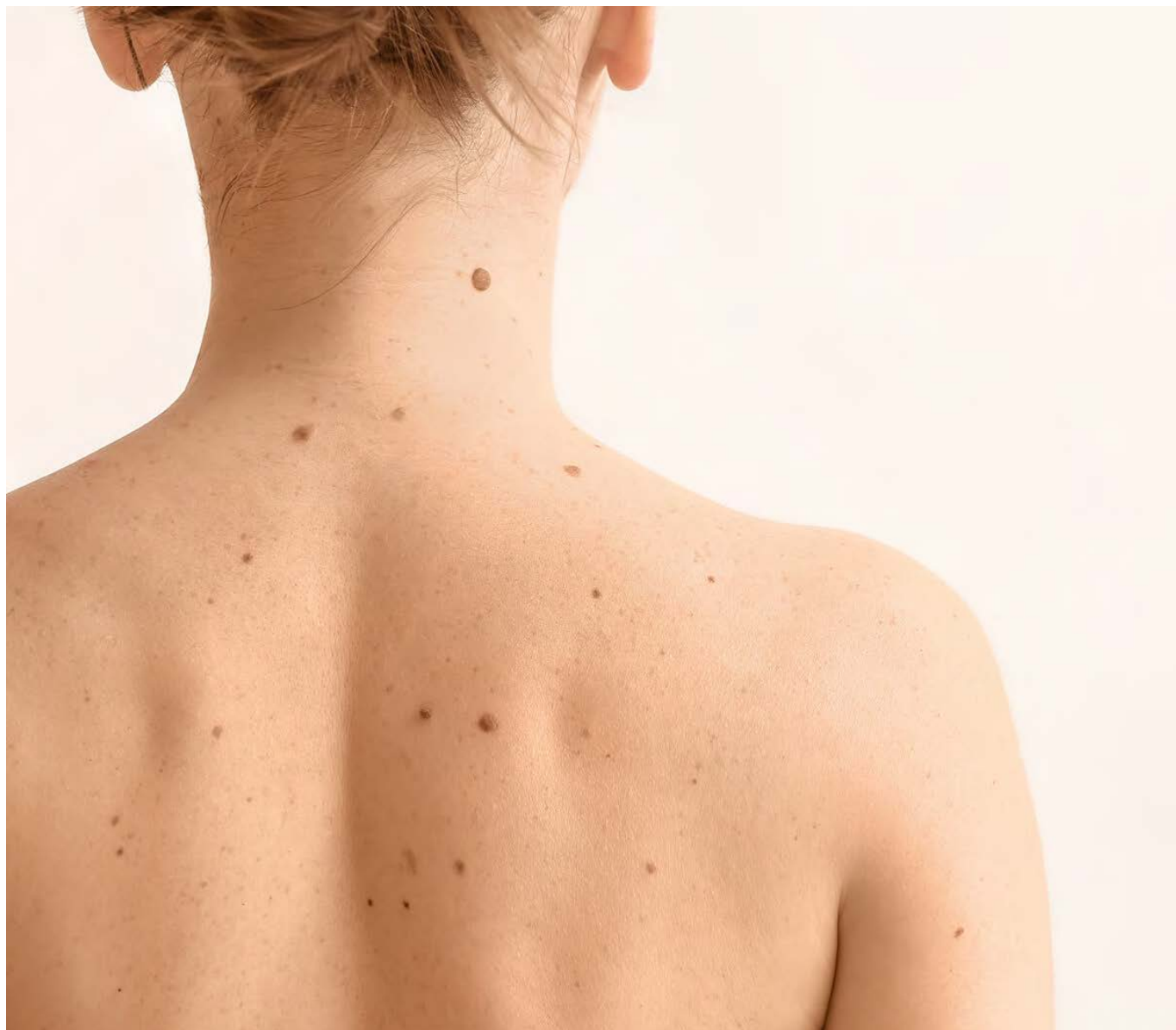
Macula azt jelenti: folt. Pontosabban: foltocska, petty. Szeplő, anyajegy például. Csak kicsinyítőképzős alakja létezik, alapszava, ha volt is, nem maradt fenn.

Ez a két szó egymás mellett, a *folttalan* és a *szép* a középkor öröksége lehet, amely a tisztaságot azonosította a szépséggel. A piszkot pedig a bűnnel. Aki vétkezik, beszennyezi magát. „Folt esett a becsületén” – ez a máig használt metafora is a középkori szemlélet egyik nyelvi fosszíliája, és persze biblikus eredetű: a megtisztulás belső élményét – vagy legalább annak igényét – írja le külső kategóriákkal, és viszont: a test megtisztítása a lélek megtisztulásának feleltethető meg, mert a bűnt „kiirtani” vagy „megsemmisíteni” nem, ellenben „le mosni” szokás. Nyelvi metaforáinkban a bűn többnyire: súly, kötelék, szenny. Mindenképp olyasvalami, ami eltorzít és megnyomorít. Deformálja, felismerhetetlenné teszi az embert – akár csak a rárakódott kosz. Ebből következően a szépség: makulátlan, és ami tiszta, folttalan és romlatlan, az szép. A lélek szépsége megnyilvánul a külsőn, valósággal beragyogja azt – ez valamennyi középkori Mária-ábrázolás alaptétele. Csakhogy a reneszánsz környékén bekövetkezik egy nyelvi fordulat. A *pulchrum* helyett Itáliában elkezdik a *bellum* szót használni a szép megjelölésére. Ez már inkább az alakra vonatkozik, szinte semmi relációja a lélekkel: eredetileg nők – fiatal lányok, természetesen – és gyermekek jelzője volt. Az olaszok már akkor is tudtak valamit: hogy az e világi szépség leginkább e kettőben szemlélhető. (Úgy látszik, a természet akkoriban még nem minősült nőneműnek, hogy szépként lehessen gondolni rá, és meg kelljen hódítani – a *bellum*nak a szépségen kívül természetesen a harchoz is köze van.) Elképzelhető, hogy csak az ókoriak ébredtek bennük, a rohamosan a reneszánsz felé sodródó itáliaiakban, a nem túl mélyre temetett római és hellén örökség, amely a földi szépséget túlnyomórészt szintén e kettőben, a fiatal lányokban és fiúkban volt hajlamos felfedezni. A „nem túl mélyre eltemetés” itt szó szerint értendő.

gyanúsan hibátlan

Mindenesetre a szépség univerzális szava a *bellum* lett: márpedig lányt és gyermeket bajosan lehet makulátlanak elképzelni. A gyerekek akkor is, most is, ha minden rendjén van, koszosak, foltosak, sártól vagy minimum tintától pettyesek, a ruhájuk csupa pecsét, mancsuk maszatos, az arcuk meg csupa szeplő. És a nők meg a fiatal lányok. Némelyikük messziről nézvést akár gyanúsan hibátlanak is mondható. De amennyiben egy szerencsés vagy balszerencsés véletlen folytán közelebbi relációba kerülünk velük, vagy akár csak

huzamosabb időn át, teszem azt egy óra hosszat legalább fél méteres távolságban tartózkodhatunk egy efféle tünemény közelében – nos, akkor bizonyára sorra fedezzük fel az arcon, nyakon és kézfejen azokat az apró hibákat, amelyek a szemben ülőt csak még elragadóbbá teszik. Az emberen egyrészt megkönnyebbülés lesz úrrá, mert a túl hibátlan mindig feszélyező, másrészt titokban okvetlenül Kolumbusznak vagy Magellánnak képzele magát, és meg van győződve, hogy ezeket az apró, bizalmas jegyeket most először ő fedezi fel a világtörténelemben. De legalább ő az első, aki rájuk csodálkozik, és értékükön képes kezelni. Hogy mindezek az apróságok egyedül csak neki fedték fel magukat, és általuk nyert beavatást a szépség rejtőzködő természetébe.

És éppen ez az.

A reneszánsztól a szépség nem univerzális, nem egységes, és nem nyílt – vagyis nem ragadható meg például a „tisztaság” egyetemesen érvényes kategóriájával –, hanem sajátos, megismételhetetlen, és éppúgy felfedezésre vár, mint minden más a világon. Vagyis a hibákban rejlik. A normától való eltérésben. Az anyajegyek, apró szeplők egyedi konstellációi, akár a csillagképek, titkos értelemmel teljeseek. És akárcsak azokat, megfelelő távolságról kell szemlélni ahhoz, hogy minél tisztábban felragyogjanak. Vagyis minél közelebbről. Van, aki ehhez a művelethez távcsövet használ, és van, aki pezsgőt és rózsacsokrot. A ráismerésnek e pillanatától tehát a szépség nem hogy nem makulátlan, de egyenesen a *macula* az, amely élővé teszi.

*

*„Áldjuk Istent mindenért, ami tarka.
Az égért, amely foltos, mint a tehenek;
Pisztrángok hátán a rózsaszínű pikkelyért;
A pinty szárnyát, az izzó gesztenyét lobbantsuk ma dalba!
Mind a karámot, az ugart, a szántót,*

*A folt-hátán-folt földeket,
S a rendet is, amit üzemében a gondos ész kimért.
Ami játékos és egyéni, furcsán, tétovázón,
Ami csak foltos, ingatag: méz, ecet,
Fény, árny, erő és lomhaság vitázó szédületét:
Ő nemzi újra mind, ki szép,
túl minden változáson –
Dícsérjétek őt.” [1]*

Gerard Manley Hopkins verse, a *Pied Beauty* pontosan a fentebbi dilemmát énekli meg. Igen, megénekli, mert ez itt egy rendhagyó himnusz, Hopkins pedig szerzetespap volt, és minden bizonnyal – ha nem is a szó szoros értelmében – rendhagyó szerzet is. Mert itt van például ez a himnusz, amelynek címe, szó szerint

véve éppen ez: *Makulás szépség*. Egy szerzetes – jezsuita persze, Róma azért találta ki őket, hogy legyen hová elpakolni a szabálytalan figurákat –, pont nem a makulátlan szépséget énekli meg, hanem mindazt, ami: *dappled, brinded, stipple, plotted, freckled* vagyis tarka, foltos, pettyezett, sávosan osztott, szeplős. A sokféleséget, a mintázatok zavarba ejtő sokaságát, azt hogy nincs két egyforma fűszál, falomb, tehén: a tapasztalásnak felkínálkozó végtelent. És aztán ezt az egészet egyetlen lendülettel köti Istenhez, az egyetlenhez. Két odavetett sorral – ha ugyan van egyáltalán ilyesmi, hogy „odavetett sor” – intézi el azt, aminek megoldásán annyi sok évszázad, mit évszázad, -ezred gondolkodói törték a fejüket, hogy tudniillik Isten – vagy a plótinuszi *Henasz*, vagy a preszókratikus *apeiron*, és így tovább – egysége hogyan egyeztethető össze a világ sokféleségével. Vagy, hogy miképp következhet az egyikből a másik. Voltak, akik felfeslő hierarchiákkal, angyali rendek sokaságával hidalták át az egységből – vagyis a szellemből – a számosságig – vagyis az anyaghoz, a természethez – vezető utat. Mások felvetették, hogy egyáltalán nincs is út: Isten egysége a világ sokaságával nem kompatibilis. Megint mások amellet kardoskodtak, hogy mindez látszat csupán, szellemi érzékcsalódásnak mondhatnánk, ha lenne ilyen, és vagy az egyiket fogadjuk el valóságnak és a másikat illúzióknak, vagy fordítva, *tertium pedig non datur*. Ennek lecsapódása a nyugati gondolkodásban a nominalizmus és realizmus véget nem érő huzavonája. Erre ez a sápadt, viktoriánus angol egyetlen versben, mindösszesen tizenegy sorban szemtelen könnyedséggel forrasztja össze a kettőt. A sokat, az eggyel. A hibákban rejlő végtelen távlatokat a hibátlan tökéletességgel.

*

A tarka, a szabálytalan, a dirib-darab: lepattogzó festék, kopott vakolat, szúette gerendák, minden, amire csak úgy rápillantva a hiány ötlük szemünkbe, de csak mert az egy rosszul edzett szem. *Haecceitas*, „ez-ség”, „ilyenség”: hogy egy létező az, ami, ahogy Hopkins egyik kedvelt (és igencsak középkori) teológusa, Duns Scotus mondotta volt. A viktoriánus jezsuita itt persze nem skolasztikus teológiát szed versbe, mégis a dombról, amelynek tetején állva végighordozza szemét a legelőkön, patakokon, virággal szegett mezőkön, az egész tarka mindenségen, nos, onnan tiszta időben biztonnal Duns Scotusig is ellátni. Amiből egyúttal az következne, hogy amit

mi hibának, a szépségen vagy tökéletességen esett foltnak, szeplőnek, netán csorbának látunk első pillanatban, az épp ellenkezőleg: a tökéletesség kézjegye. Csokonai, hogy mást ne mondjak, jól tudta ezt, megtalálta a megfelelő distanciát. Tanú rá egyszer s mindenkorra *A szeplő*.

Csak elég közlről kell nézni.

Vagy elég messziről.

*„Mire hát a szép? Hogy nézz rá? Csak nézd; legyen belül
Otthon e manna méze; de érintetlenül.
Jobbat kívánj, kegyelmet, mindent szerelmedül.” [2]*

1. Tótfalusy István fordítása. Eredetiben:

„Glory be to God for dappled things –
For skies of couple-colour as a brinded cow;
For rose-moles all in stipple upon trout that swim;
Fresh-firecoal chestnut-falls; finches’ wings;

Landscape plotted and pieced-fold, fallow, and plough;
And all trades, their gear and tackle and trim.

All things counter, original, spare, strange;
Whatever is fickle, freckled (who knows how?)
With swift, slow; sweet, sour; adazzle, dim;
He fathers-forth whose beauty is past change:
Praise Him." ↑

2. Hopkins: *Mire Jó a Szép Halandó?* (Olty Gergely fordítása) ↑

kép | shutterstock.com